

Korenwolf wereld

Dit is een uitgave van de Korenwolfcommissie.

Nieuwsbrief februari 2017

In 2005 werd ik door toenmalig gedeputeerde Ger Driessen gepolst of ik interesse had in het voorzitterschap van de op te richten Korenwolfcommissie. Het plaatje dat de gedeputeerde in zijn hoofd had van hoe deze commissie zou moeten functioneren sprak mij direct aan. Dankzij de grote hoeveelheid waardevolle praktische kennis die in de commissie vertegenwoordigd is hadden we een vliegende start. De hechte samenwerking tussen landbouwers, natuurbeheerders, wetenschappers en overheid leidde al twee jaar na de oprichting tot een record aantal hamsterburchten!

Ik heb heel goede herinneringen aan de jaarlijkse bijeenkomsten voor alle deelnemers aan het korenwolfbeheer en iedereen die een positieve bijdrage heeft geleverd aan de hamsters in het veld. Hoogtepunt was elk jaar de uitreiking van de trofee voor het beste hamsterbeheer.

Ik kijk dan ook terug op een enerverende en aangename periode als voorzitter. Er zijn echter nog tal van uitdagingen. Zo moet het huidige areaal agrarisch hamsterbeheer worden verdubbeld, zonder dat de kosten stijgen en moet er worden gezocht naar verdienmodellen, om niet alleen de overheid te laten bijdragen aan de bescherming, maar ook het bedrijfsleven. Een mooie opdracht voor de commissie en dus ook voor mijn opvolger Piet Franssen. Ik wens hem veel succes en inspiratie toe bij het vervullen van deze mooie functie!

Jean van der Linden

In dit nummer

- Ontwikkeling aantal burchten... **3**
- Kruidenrijke akkers en kennisbegeleiding... **4**
- Afscheid van voorzitter Jean van der Linden... **7**
- Formaliseren Korenwolfcommissie en nieuwe voorzitter... **8**
- Hamster internationaal... **9**
- Fokprogramma... **10**
- Informatieavond 2016 prijsuitreikingen... **11**

Hamster op eigen benen (HOEB) in 2016

> Artikel door Gerard Müskens (Provincie Limburg/Natuurrijk Limburg/Wageningen Environmental Research (Alterra), Boena van Noorden (Provincie Limburg). Foto: Henk van Harskamp

In 2015 is het project Hamster op Eigen Benen (HOEB) van start gegaan. Uitgangspunt van dit onderzoeksproject is om een hamstervriendelijk gewasbeheer uit te testen dat bedrijfseconomisch aantrekkelijker is en op grotere schaal kan worden toegepast. Beheer met oogsten dus!

Lees verder op pagina 2 >

Landschapsmais. Foto: Gerard Müskens

Hoe verliep afgelopen jaar dit experimenteel project met hamsterbeheer waarbij wordt geoogst?

2016 was het tweede jaar van het project 'hamster op eigen benen'. In 2015 werd op 75 ha aangepast beheer uitgevoerd en de planning was om dat in 2016 naar 150 ha uit te breiden. Dit leek in het begin van het jaar niet helemaal te lukken, maar naarmate het natte voorjaar langer aanhield, meldden zich nog enkele gegadigden en kon het jaar met precies 150 hectaren worden afgesloten. Ook in 2017 wordt het beheer verder uitgebreid en is 250 ha beschikbaar, inmiddels is een groot gedeelte van dit quotum al gereserveerd.

Deelnemers en pakketten

In 2016 waren er 21 HOEB-deelnemers waarvan er 14 ook al hamsterbeheer uitvoerden in het kader van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb). Samen beheerden zij 150 ha voor de hamster. Dit hamsterbeheer bestond uit de volgende pakketten:

- Het pakket uitgestelde graanoogst (meestal wintertarwe) werd op 78 hectaren geteeld. De streefdatum om te oogsten was hierbij 1 september.

- Er was 68 hectare wintergerst waarop een verplicht nagewas (Japanse haver met meestal wikke) werd geteeld. Dit nagewas moest zo snel mogelijk na de reguliere oogst van de wintergerst worden ingezaaid.
- Tenslotte werd er bijna 4 hectare landschapsmais geteeld. Landschapsmais is normale snijmais, gezaaid op een rijafstand van 12-15 cm.

Het eerste jaar, 2015, was een zeer goed jaar, waarin opbrengsten bij wintertarwe van 11 tot 12 ton regelmatig voorkwamen. 2016 daarentegen was een jaar met extreem lage opbrengsten. Door het zeer natte voorjaar viel de opbrengst van de graanoogst erg tegen. De gemiddelde opbrengst van reguliere wintertarwe lag rond 6,5 ton. Vanaf half juli werd het weer geleidelijk aan droger. De vaak latere rassen die de deelnemers van het experiment hadden gezaaid, gaven uiteindelijk vrijwel dezelfde, maar in sommige gevallen zelfs hogere opbrengsten dan de regulier geoogste wintertarwe. De monsters die werden genomen van de granen met uitgestelde oogstdatum verschilden nauwelijks in 1000-korrelgewicht en in hectolitergewicht tussen de monstername

van 5-6 augustus en 25 augustus 2016. Door het natte voorjaar was de oogst van de wintergerst enkele dagen later dan in andere jaren. Toch lukte het iedereen om voor 1 augustus het mengsel van Japanse haver en Wikke in te zaaien. Het nagewas van Japanse haver met Wikke groeide snel, mede doordat de (onder)grond nog steeds erg vochtig was.

In 2016 werden ook de eerste hectaren landschapsmais gezaaid. Het waren echter maar drie percelen bij twee verschillende deelnemers. De opbrengst bleek uiteindelijk nauwelijks geleden te hebben onder het natte voorjaar. En dankzij de rijafstand van 12,5 cm leek de mais minder last te hebben gehad van de zware regenval.

In 2017 zal er een nieuw pakket bij komen. Daarbij zal het graan op een normaal tijdstip worden geoogst met een zogenaamde arenstripper. Hierbij worden enkel de korrels geoogst en blijven de halmen staan tot later in het jaar, zo lang de hamster dekking nodig heeft. Of er ook nog een pakket komt met een ondergewas (klaver) zal afhangen van de belangstelling en de mogelijkheden hiervoor.

Ervaringen deelnemers

In 2015 waren er diverse deelnemers die er moeite mee hadden om later te oogsten. In 2016 speelde dit aspect minder. Mede door het natte voorjaarsweer en de prachtige droge maand augustus bleek later oogsten in de meeste gevallen een gelijk of soms hoger resultaat te geven. Een aanvullende schadevergoeding boven op de pakketvergoeding bleek dan ook nauwelijks nodig.

Wat wel lastig is bij dit pakket, is de uiterste datum dat bemest mag worden. Bij veel deelnemers is de datum 1 september voor later oogsten een probleem vanwege de organische mestgift. Vaak wordt deze datum op het laatste moment uitgesteld naar 15 september. Dit gebeurde ook afgelopen jaar. Er worden momenteel stappen gezet om deze datum structureel op 15 september te zetten. Daarmee past het pakket met uitgestelde graanoogst beter in het bouwplan. De ervaringen met het mengsel van Japanse haver met Wikke als nagewas zijn allemaal positief. Niet alleen ziet het gewas er in de

nazomer fraai uit, ook in het opvolgende jaar blijkt het nagewas een positieve invloed te hebben op het vervolggewas (in dit geval bieten).

Ook de landschapsmaais blijkt een normale oogst te geven. Alleen het zaaien gaf wat kleine problemen die bij een pneumatische zaaimachine niet speelden.

Hamster en aangepast beheer

De bedoeling van de nieuwe pakketten is om voor hetzelfde subsidiebedrag voor de hamster een veel grotere oppervlakte geschikt habitat te krijgen. Streefbeeld is om 20-25% van de oppervlakte akkers in de huidige begrensde gebieden met geschikte bodems in te zetten voor hamsterbeheer. Pas vanaf 2018 zal echt duidelijk worden hoe dit zal uitpakken voor de hamsterpopulatie.

Toch zijn er in 2016 al enkele positieve ontwikkelingen geconstateerd betreffende de verspreiding van de hamster binnen cluster Sittard-Puth-Jabeek

Strook rechts gemaaid met arenstripper.

Foto's: Ruud van Kats

Ontwikkeling aantal burchten

> Artikel door Gerard Müskens, Ruud van Kats, Theo Bakker, Willem Steentge (Wageningen Environmental Research (Alterra))

Foto: Henk van Harskamp

Een belangrijke graadmeter voor het succes van het hamsterbeheer is het aantal burchten dat jaarlijks wordt aangetroffen. Daarvoor moeten alle percelen worden afgezocht waarop hamsterbeheer wordt uitgevoerd en waar ook hamsters voorkomen. Ook op aangrenzende graanpercelen kunnen migrerende hamsters worden aangetroffen. Daarom worden deze reguliere percelen in de zomer na de graanoogst afgezocht. Percelen met hamsterbeheer die niet worden geoogst en waar de dekking tot ver in de winter het zicht aan burchten kan onttrekken, worden om die reden pas in het voorjaar afgezocht, nadat de percelen zijn geklepeld. Daarbij worden ook burchten, vaak kleine, gemist. Percelen die in de herfst al worden ingezaaid, vaak bestaand uit haver- en zomergerstpercelen, worden indien mogelijk in die periode al afgezocht. In het voorjaar vanaf half maart tot half mei worden eveneens

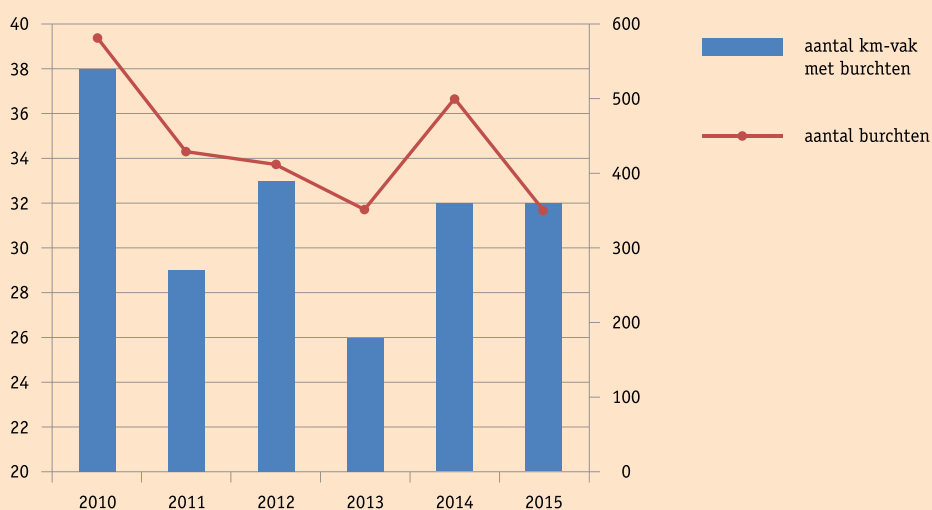
Lees verder op pagina 4 >

percelen afgezocht om te kijken hoeveel burchten nog bewoond zijn. Daarbij worden ook vaak burchten gevonden die eerder nog niet werden vastgesteld. Er wordt dus geprobeerd om zoveel mogelijk burchten te vinden. Maar in de praktijk blijken er toch nog burchten te worden gemist.

Het aantal burchten dat jaarlijks aanwezig is, fluctueert flink. In jaren met veel muizen zien we dat de hamster het beter doet en worden er meer burchten gevonden. Het jaar 2014 was hiervan een spectaculair voorbeeld. Omgekeerd zien we in jaren met weinig muizen een hogere predatiedruk op de hamsterpopulatie. In een goed jaar met minder sterfte kan de hamster zich verder verspreiden en nieuwe percelen koloniseren. Dit uit zich dan in de aanwezigheid van burchten in meer kilometervakken. Voor het voortbestaan van de populatie is dit een belangrijke voorwaarde. Dit is daarom ook de grondgedachte van het project 'hamster op eigen benen', namelijk het vergroten van geschikt leefgebied. Niet alleen het aantal gevonden hamsterburchten is daarom van belang maar zeker ook de oppervlakte waarover ze worden gevonden. Het aantal kilometervakken met hamsterburchten is

hiervoor een belangrijke graadmeter. Figuur 1 toont het aantal gevonden burchten en het aantal kilometervakken waarin deze werden aangetroffen. Het aantal burchten van 2016 is nog niet bekend. Het merendeel van de burchten uit 2016 kan pas worden gevonden in het voorjaar van 2017, als de hamsterpercelen zijn geklept. Dat betekent ook dat in de grafiek nog geen gegevens over het effect van HOEB-project zichtbaar zijn. Wel zichtbaar is de verwachte terugval

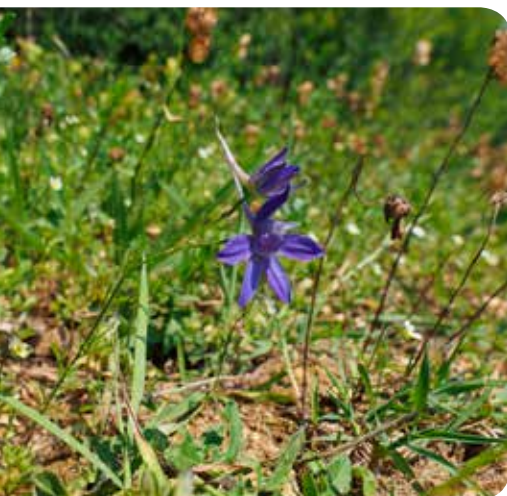
van het aantal burchten in 2015, na het piekjaar 2014. Gelukkig resulteerde dit niet in een afname van het aantal kilometervakken waar de hamster voorkwam. Ter vergelijking: in 2013 werd hetzelfde aantal burchten in een kleiner gebied gevonden. Het jaar 2016 is natuurlijk ook weer spannend, omdat het voorjaar extreem nat was. Hoe de hamster die tegenslag heeft verwerkt zal pas in de komende maanden echt duidelijk worden.

Figuur 1. Ontwikkeling van aantal vastgestelde hamsterburchten en het aantal kilometervakken waarin deze voorkwamen.

Kruidenrijke akkers en kennisbegeleiding

> Artikel door Harm Kossen (Natuurrijk Limburg)

Wilde ridderspoor: in Nederland werd de soort voornamelijk gevonden op akkers tussen de wintergranen en komt nu alleen nog zeer zeldzaam voor in Zuid-Limburg.

Foto: Harm Kossen

Agrarisch natuurbeheer voor florarijke akkers in Limburg

De akkerflora behoort tot de meest bedreigde vegetaties van Nederland. Binnen de akkerflora zijn er tientallen plantensoorten te vinden die ernstig bedreigd zijn. In 2000 is er om die reden door het Rijk een akkerbeschermingsplan geschreven. Hier is in de praktijk echter weinig mee gebeurd. De afgelopen jaren heeft Bureau Natuurbalans met onder andere het Louis Bolk instituut deze handschoenen opgepakt en zijn zij in 2011 een project gestart in de provincies Brabant en Limburg om deze situatie te verbeteren.

Uit dit onderzoek en een aantal andere projecten blijkt dat aandacht en vakmanschap in het beheer cruciaal zijn bij het slagen van een florarijke akker. Om dit goed in beeld

te krijgen is naast floristische kennis ook agronomische kennis noodzakelijk. Binnen de nieuwe collectieve regeling agrarisch natuurbeheer (ANLb) wordt sterk ingezet om deze kennis te vergaren. Het ANLb onderscheidt zich namelijk van het oude agrarische natuur- en landschapsbeheer doordat het zich richt op betere ecologische resultaten, in het bijzonder voor zeldzame soorten. Het is de bedoeling dat er meer soorten van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer gaan profiteren dan waar het beheer in het verleden op gericht was.

Een zestal ANLb-deelnemers van het collectief Natuurrijk Limburg gaan daarom de komende jaren aan de slag met florarijke akkers. Zij worden hierin begeleid door Natuurbalans en Louis Bolk (in opdracht

van Natuurrijk Limburg), samen met de veldmedewerkers van Natuurrijk Limburg. In totaal worden zeven akkers ingericht om waardevolle akkerflora te ontwikkelen, middels de beheerpakketten kruidenrijke akker en kruidenrijke akkerrand. Deze akkers liggen in Zuid- en Midden-Limburg. Naast dit ANLb-project is nog een akker binnen het hamsterreservaat van Limburgs Landschap ingezaaid.

Uiteindelijk is de inzet dat deze zes ANLb-deelnemers een aantal optimale akkers hebben voor een groot aantal bedreigde akkerflorasoorten. De oogst kan vervolgens worden gebruikt om weer andere akkers in Limburg in te zaaien. Samen met een aantal experts ontwikkelen de ANLb-deelnemers waardevolle kennis om per (pleeg)akker het beheer goed af te stemmen.

Beheer is namelijk altijd maatwerk, iets wat zich in het hamsterbeheer bewezen heeft en wat Natuurrijk Limburg nu met al haar ANLb-deelnemers probeert te realiseren. Uit het hamsterbeheer is gebleken dat het leveren van maatwerk vooral de eerste jaren van groot belang is om goed agrarisch natuurbeheer te kunnen voeren.

De beheerders krijgen extra inzicht in hoe het beheer optimaal in hun bedrijfsvoering ingepast kan worden.

Om maatwerk binnen het akkerfloraproject te kunnen leveren, wordt er op de zeven akkers onderzoek gedaan. Door middel van monitoring door Natuurbalans en Louis Bolk wordt vastgesteld wat de effecten zijn van de beheerde percelen op de akkerflora, maar ook op het bodemleven. Dat laatste is interessant met het oog op de bijdrage die agrarisch natuurbeheer aan een gezonde bodem levert. Zo levert ANLb direct iets op voor beleidsdoelen (soortenbescherming), agrarische productie (gezonde bodem), maar zeker ook voor omwonenden en recreanten: florarijke akkers zijn mooi om te zien en worden daarom zeer gewaardeerd.

De deelnemer máákt het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer!

Met gemotiveerde ANLb-deelnemers die van elkaar leren wordt agrarisch natuurbeheer echt leuk en worden betere resultaten behaald! Natuurrijk Limburg zet verschillende middelen in om deelnemers te betrekken bij

Inzaaien (zeldzame soorten) akkerflora op een eerste pleegakker in het Roerdal (langs recreatieve route!).
Foto: Jac Mulders

het beheer en het collectief van boeren en particulieren een werkend geheel te maken.

Lerend beheren

Een groot verschil ten opzichte van de regeling Groenblauwe Diensten en SNL-A is dat deelnemers gezamenlijk op zoek gaan naar manieren waarop hun beheer optimaal voordeel heeft voor specifieke soorten van het cultuurlandschap. In die zoektocht is veel aandacht voor de inpassing in het agrarisch bedrijf (indien van toepassing) en de verhouding met de omgeving. Met het juiste gebruik van (praktijk)kennis van de deelnemers die plezier hebben in de uitvoering, volgt succes en kan er een mooi product worden neergezet.

Informatiebijeenkomsten en veldexcursies

In het voorjaar 2016 zijn informatieavonden georganiseerd voor deelnemers met landschapselementen. Deze informatieavonden zijn vervolgd door veldexcursies in de

maanden september en oktober. Ook voor andere groepen zijn deze georganiseerd zoals voor deelnemers met kruidenrijke akkers, kruidenrijke akkerranden en vogelakkers (zie foto, pagina 6). Tijdens de veldexcursies gaan kleinere groepjes deelnemers naar buiten om de praktijk van het beheer te bekijken. Omdat het om groepen van ongeveer 20 mensen gaat, is er voldoende tijd om met elkaar ideeën en opvattingen over de uitvoering van het beheer uit te wisselen. Anders dan ten tijde van de SNL-regeling, worden ANLb-deelnemers aangespoord om mee te denken over het beheer en niet alleen het vooraf vastgestelde beheer klakkeloos uit te voeren. Het doel is om te komen tot maatwerk per locatie. Hier beleeft de ANLb-deelnemer meer plezier aan, hetgeen ook de resultaten van het beheer ten goede komt.

De veldexcursies en informatiebijeenkomsten zijn de kick-off voor samen leren in

Lees verder op pagina 6 >

Veldexcursie beheer vogelakkers bij de Mariapeel. Foto: Harm Kossen

het collectief Natuurrijk Limburg. Er is door alle deelnemers, boeren en particulieren, enthousiast gereageerd op de bijeenkomsten en veldexcursies.

Een-op-een contact

In 2017 gaan de veldmedewerkers van Natuurrijk Limburg op pad om individueel samen met de deelnemers het beheer te optimaliseren en maatwerkafspraken vast te leggen. Veel van onze leden hebben hierom gevraagd. U kunt denken aan bijvoorbeeld samen met uw veldmedewerker een planning maken voor meerjarig beheer van landschapselementen. Deelnemers met dit beheer zullen hierover benaderd worden door de veldmedewerker.

Praktijknetwerken

Praktijknetwerken hebben er aan bijgedragen dat Nederlandse agrarische producten worden gerekend tot de beste in de wereld. Ook in het agrarisch natuurbeheer faciliteren wij dat praktijknetwerken rondom bepaalde beheervormen ontstaan. Bijvoorbeeld graslandbeheer ten behoeve van vlinders, poelenbeheer ten behoeve van amfibieën, heggenbeheer ten behoeve van struweelvogels of kruidenrijke akkers ten behoeve van een gezonde bodem en zeldzame akkerflora. Door samen te werken in een praktijknetwerk met collega's wordt het beheer veel leuker. In de praktijknetwerken willen we ook externe experts betrekken en samen met hen de dialoog aangaan. Hierdoor maken we gebruik van bestaande kennis en structuren en zorgen we voor een bundeling van de kennis. We willen ernaar toewerken dat deze kennis ook digitaal is uit te wisselen en opvraagbaar is. De eerste pilot hieromtrent loopt inmiddels in samenwerking met Citaverde rond het beheer van het Donker Pimpernelblauwtje.

k dank
die jaren !!!!!
e er daar een op drinken!

provincie limburg

Voorzitter Jean van der Linden neemt afscheid

> Artikel door Boena van Noorden (Provincie Limburg)

In 2005 kwamen het toenmalige ministerie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de Provincie Limburg overeen dat er een 'hamstergebiedscommissie' zou worden opgericht met een brede vertegenwoordiging van alle actoren op het vlak van de hamsterbescherming.

De eerste stap die het college van Gedeputeerde Staten daarin nam was het zoeken naar een onafhankelijk voorzitter met goede kennis van de landbouwpraktijk en een ruime bestuurlijke ervaring. Al gauw kwam men uit bij Jean van der Linden, die als geen ander het reilen en zeilen binnen de Zuid-Limburgse landbouw kende en die bovendien kon terugblikken op een ruime staat van dienst op het bestuurlijke vlak. Gelukkig voor de hamster, maar ook voor het draagvlak in de streek ging de heer van der Linden in op het verzoek van GS. Onder de bezielende leiding van de voorzitter ontwikkelde de commissie, die al na de eerste bijeenkomst werd omgedoopt tot 'korenwolfcommissie', zich tot een krachtig instrument in de bescherming van de korenwolf. Dat ging zelfs zo ver dat het succes van de commissie nationaal werd geprezen. En dat de commissie als hét voorbeeld werd gezien hoe je het agrarisch natuurbeheer tot een succesvol instrument kunt smeden.

Jammer genoeg draagt de voorzitter na 12 jaar en 44 inspirerende vergaderingen het stokje over. Jean, hartelijk dank voor je tomeloze inzet. De commissie belooft je dat we in je voetsporen blijven lopen, zodat uiteindelijk de korenwolf op eigen benen komt te staan!

De voorzitter Jean van der Linden wordt in het zonnetje gezet door de commissie tijdens de 44e vergadering. Foto: Gerard Müskens

Foto: Henk van Harskamp

Formaliseren Korenwolfcommissie en nieuwe voorzitter

> Artikel door Jill Cerfontaine (Provincie Limburg)

Met het vertrek van Jean van der Linden en de benoeming van de nieuwe voorzitter is ook van de gelegenheid gebruik gemaakt om de korenwolfcommissie officieel te formaliseren tot een adviescommissie van Gedeputeerde Staten. Het goede werk dat de commissie in het verleden gedaan heeft, wordt hiermee voortgezet. Ook alle commissieleden zijn samen met de nieuwe

voorzitter officieel benoemd. Voor het vinden van een nieuwe voorzitter is een openbare werving- en selectieprocedure gevolgd. Uit de gesprekken met drie kandidaten is de heer Piet Franssen geselecteerd. Hij is eind januari benoemd door Gedeputeerde Staten. De heer Franssen is wethouder van de gemeente Gulpen-Wittem. Hij heeft ruime bestuur-

lijke ervaring en kennis en ervaring vanuit natuur, landbouw en jacht. Met de benoeming van de nieuwe voorzitter is de Korenwolfcommissie weer op volle sterkte om het belang van de korenwolf optimaal te bedienen. De voorzitter zal tijdens de jaarlijkse informatieavond op woensdag 15 februari meteen aan de slag gaan in zijn nieuwe rol.

Hamster internationaal

> Artikel door Gerard Müskens & Maurice La Haye (Wageningen Environmental Research (Alterra) / Zoogdiervereeniging)

Hamster in geheel Europa ernstig bedreigd

Van 28-30 oktober 2016 vond in Heidelberg het 23e jaarlijkse hamstercongres plaats. Uit de meeste Europese landen waar hamsters voorkomen waren onderzoekers en beleidsmakers aanwezig. Op de bijeenkomst werden presentaties gegeven over de fysiologie van hamsters (tijdens de winterslaap), het effect van de kwaliteit van voedsel op het aantal jongen en genetische patronen bij de hamster in de Kaukasus. De meeste nadruk in de presentaties lag echter op de zeer sterke en snelle achteruitgang van de hamsterpopulaties in vrijwel alle landen in Europa, met name Duitsland, maar ook veel Midden- en Oost-Europese landen. Zelfs in Rusland en Kazachstan, de bakermat van de Europese hamster, lijkt de korenwolf in aantal zeer sterk achteruit te gaan.

Beschermingsmaatregelen

Ondanks de enorme achteruitgang in het gehele verspreidingsgebied lijken slechts weinig Europese landen echt in te zetten op het behoud van de korenwolf. Kennelijk moet de soort eerst echt (bijna) uitsterven, voordat besloten wordt om beschermingsmaatregelen te nemen. Alleen Frankrijk en Nederland, beide aangeklaagd bij de EU omdat de hamster dreigde uit te sterven, zijn op dit moment zeer actief met het nemen van beschermingsmaatregelen en het uitvoeren van onderzoek. In België en Nordrhein-Westfalen is de hamster inmiddels vrijwel uitgestorven en lukt het maar niet om voldoende beschermingsmaatregelen te nemen. Het aantal hectares met specifiek hamsterbeheer is in België en Nordrhein-Westfalen nog steeds marginaal (enkele tientallen hectares). Zelfs in Zülrich waar de hamsterpopulatie al jaren achteruitging werden nauwelijks maatregelen genomen, met als resultaat dat de laatste drie hamsters van Zülrich in 2016 naar Nederland zijn gekomen ten behoeve van het fokprogramma. Na deze nood-actie zijn er geen hamsters meer gevonden in het gebied. Een lichtpuntje is dat Nordrhein-Westfalen in Metelen (Duitsland) met fokken is gestart (zie ook het artikel over het fokprogramma in deze nieuwsbrief). In België zijn eveneens maatregelen aangekondigd door het Vlaamse Agentschap Natuur en Bos. Onlangs is Inge Nevelsteen van Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren officieel als hamster-coördinator aangesteld. Maar of het beschikbare budget toereikend is om de hamsterbescherming goed te organiseren, is nog even de vraag.

Onderzoek belangrijk

Constaten dat de hamsterpopulatie achteruit gaat is de eerste stap, maar de tweede stap is proberen te achterhalen wat deze achteruitgang veroorzaakt. Wijzen op de veranderingen in de landbouw is te gemakkelijk, want wat zijn dan die veranderingen en waarom heeft de hamster daar dan last van? Uit onderzoek in Nederland blijkt dat de steeds vroegere oogst van graan een rol speelt, waardoor er geen jongen uit tweede nesten meer worden geboren. Tezamen met het feit dat er minder graan wordt geteeld is dat een reden waarom er minder ruimte voor de hamster is. Maar er is meer. Onderzoek van een Duitse collega laat zien dat de gemiddelde worpgrootte in de afgelopen 50 jaar bijna gehalveerd lijkt te zijn. Dit komt bovenop een geringer aantal worpen en een afname van geschikt biotoop in dezelfde periode.

Al deze factoren tezamen laten duidelijk zien waarom de Europese hamsterpopulaties zo snel verdwijnen. Onduidelijk blijft waarom de worpen 50% kleiner zijn geworden. Met de vraag hoe dit kan worden verbeterd, ligt weer een nieuw aandachtsveld voor onderzoek open. De andere redenen voor de achteruitgang zijn op te lossen door hamstervriendelijk beheer te gaan uitvoeren bijvoorbeeld door niet, later of anders te gaan oogsten. Hamsterbeheer dient daarvoor aantrekkelijk te worden gemaakt voor de agrariër.

Rode lijst

In dezelfde studie wordt ook de verspreiding en ontwikkeling van de populatie in het gehele verspreidingsgebied van de hamster gepresenteerd. Uit dit overzicht blijkt dat het overal slecht gaat met de hamster en dat de hamster met stip een prominente plek verdient op de IUCN Rode Lijst van bedreigde diersoorten (IUNC staat voor International Union for Conservation of Nature). Een plekje naast de reuzenpanda is misschien wat overdreven, maar het lijkt erop dat de status van de hamster in de categorie 'Bedreigd' thuishoort en zeker niet in het vakje 'Least Concern' waar de hamster nu staat.

Het plaatsen van de hamster op de Rode Lijst kan wellicht net dat signaal zijn dat nodig is om de hamster echt goed te gaan beschermen in heel Europa en niet alleen in Nederland en Frankrijk.

Geïnteresseerd in het artikel? Bekijk dit via de volgende link: <http://www.int-res.com/articles/feature/n031p119.pdf>

De medewerkers van LANUV krijgen uitleg door Tjerk ter Meulen van Gaia Zoo (links achter) over het fokprogramma dat Gaia Zoo heeft. Foto: Gerard Müskens

Het hamsterfokprogramma in 2016

> Artikel door Maurice La Haye (Wageningen Environmental Research (Alterra) / Zoogdiervereniging)

Dankzij de beschermingsmaatregelen die de laatste jaren genomen zijn groeit de korenwolfpopulatie buiten in de vrije natuur. Desondanks worden er ook nog steeds korenwolven gekweekt in dierentuin Blijdorp (Rotterdam) en in Gaiazoo (Kerkrade). Het kweken en uiteindelijk loslaten van de gekweekte korenwolven is bedoeld om de wilde populatie te ondersteunen en om snel een populatie korenwolven in nieuwe leefgebieden op te bouwen.

Genetische diversiteit

Een van de belangrijkste doelen van het fokprogramma is om de genetische diversiteit van de korenwolfpopulatie op peil te houden. Van alle populaties in België, Nederland en Nordrhein-Westfalen zijn de afgelopen jaren individuen aan het fokprogramma toegevoegd. In de meeste gevallen maar net op tijd. In het voorjaar van 2016 zijn nog een drietal korenwolven uit Zülpich (Nordrhein-Westfalen) naar Gaiazoo gekomen voor deelname aan het fokprogramma. Dit waren de laatste drie dieren die in het gebied zijn gevonden. Afgelopen zomer zijn hier - ondanks gerichte inventarisaties - geen korenwolven meer gevonden.

Sinds 2000 wordt er met korenwolven gefokt, waarbij jaarlijks tussen de 15 en 25 nestjes worden gekweekt. In 2016 zijn uiteindelijk 24 nestjes geboren. Een mooi resultaat en één van de beste scores sinds het begin van het kweekprogramma. De gemiddelde worpgrootte was precies volgens het langjarige gemiddelde: 5,5 jong per nestje.

'slimme' zenders

Het fokprogramma wordt ook gebruikt om extra gegevens over de korenwolven te verzamelen. Een deel van de korenwolven buiten in het veld en in het fokprogramma krijgt een zendertje. Dit zendertje, dat in

de buikholte wordt geïmplant, kan sinds 2015 ook de lichaamstemperatuur van de korenwolven meten en opslaan op de interne chip. Uit de analyse van deze temperatuurdata blijkt dat te achterhalen is wanneer een vrouwtje wordt bevrucht en wanneer de jongen worden geboren. Gedurende de zwangerschap neemt de temperatuur langzaam af, maar na de geboorte van de jongen (na exact 17 dagen) schiet de lichaamstemperatuur met 1 graad omhoog. In het figuur 1 is dat patroon mooi te zien: bevruchting op 8 juni en geboorte op 25 juni.

Nieuw fokprogramma Nordrhein-Westfalen

Het succes van het fokken van korenwolven is niet onopgemerkt gebleken, want ook in Duitsland in Nordrhein-Westfalen is de LANUV (Landesamt für Natur, Umwelt und Verbraucherschutz Nordrhein-Westfalen) van plan met korenwolven te gaan fokken, nu er geen korenwolfpopulatie meer lijkt over te zijn. Alle wildvang Zülpich korenwolven zijn in december 2016, tezamen met enige nakomelingen, verhuisd naar een nieuw fokcentrum in Metelen. De hoop is dat deze korenwolven daar nog een keer voor nakomelingen gaan zorgen en dat daarmee de basis wordt gelegd voor een fokpopulatie in Nordrhein-Westfalen. Met Nederland is afgesproken dat jaarlijks korenwolven zullen worden uitgewisseld om de genetische variatie in beide landen op peil te houden.

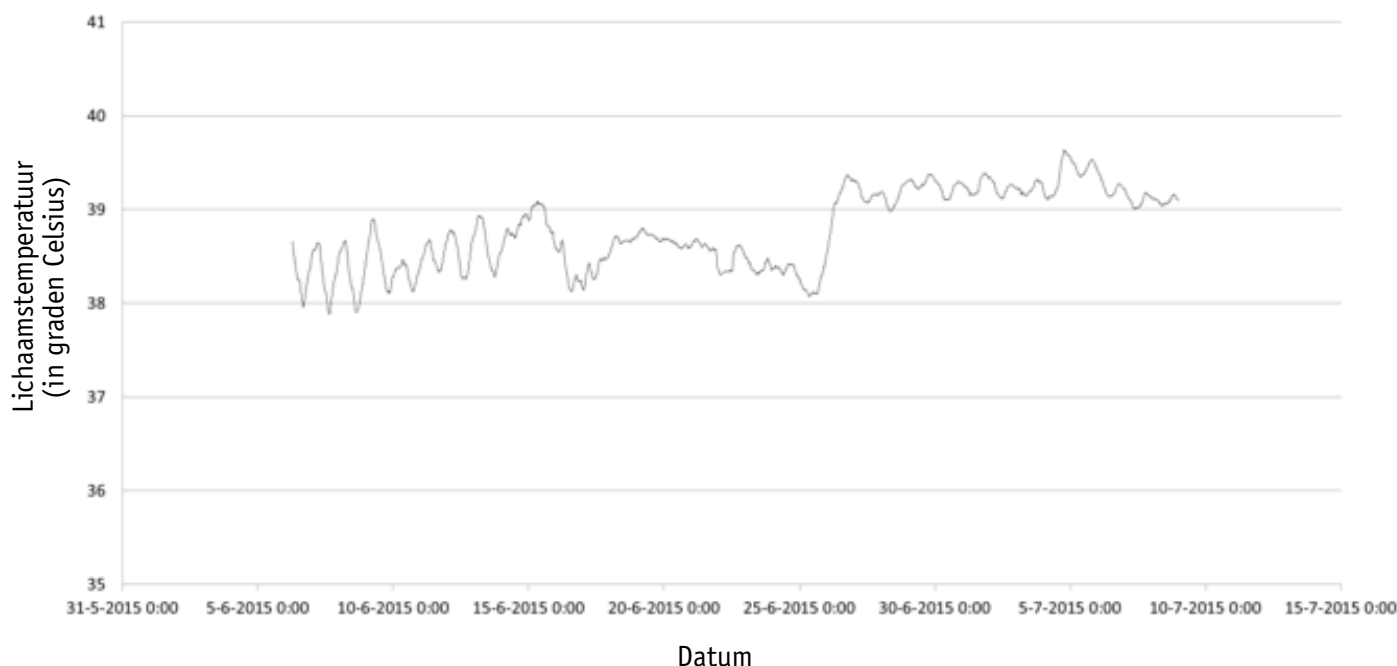
Hopelijk zal de fok in Metelen net zo succesvol zijn als in Nederland.

Een gefokte hamster wordt in het veld uitgezet door medewerkers van het Ministerie van Economische Zaken. Foto: Gerard Müskens

Vrouwtje V206

Figuur 1. De lichaamstemperatuur van vrouwtje V206. Op 8 juni wordt het vrouwtje bevrucht en 17 dagen later, op 25 juni worden de jongen geboren. Direct na de geboorte gaat de lichaamstemperatuur van 38 graden omhoog naar 39 graden.

Informatieavond 2016 prijsuitreikingen

Gerard Müskens (Provincie Limburg/Natuurrijk Limburg/Wageningen Environmental Research (Alterra) en Harm Kossen (Natuurrijk Limburg)

De jaarlijkse informatieavond op 17 februari 2016 voor de deelnemers en betrokkenen bij hamsterbeheer werd wederom druk bezocht. De organisatie was voor het eerst in handen van Natuurrijk Limburg met ondersteuning van de Provincie Limburg. Het was ook de laatste bijeenkomst onder voorzitter Jean van der Linden. Er waren niet alleen veel deelnemers van het hamsterbeheer aanwezig maar ook jagers en zijdelings betrokkenen. Vanuit deze laatste groep waren er ook geïnteresseerden uit het aangrenzende Nordrhein-Westfalen (Aken, Züllich) gekomen. Zij waren niet alleen heel vereerd met de uitnodiging maar ook positief verrast dat er in Limburg zoveel interesse is onder agrariërs voor deelname aan dit soort agrarisch natuurbeheer. We hopen daarom dat we op deze wijze een voorbeeld voor de oosterburen in het kader van de bescherming van de hamster kunnen zijn.

Harm Kossen, coördinator bij Natuurrijk Limburg aangaande uitvoering Agrarisch

Natuurbeheer in Limburg, gaf een toelichting op de visie en doelen van deze nieuwe organisatie die ruim 1000 leden telt (deelnemers agrarisch natuurbeheer). Een van de belangrijkste boodschappen was dat met de nieuwe aanpak van collectief agrarisch natuurbeheer betere ecologische resultaten worden behaald. Dit door deskundige begeleiding in goede samenspraak met de deelnemers waarbij de praktijkkennis van de deelnemer een belangrijke rol speelt. Deze aanpak waarbij deelnemers nauw betrokken worden bij de wijze van uitvoering gold al voor het hamsterbeheer, maar wordt nu doorgetrokken naar alle beheervormen, waaronder landschapsbeheer. Deelnemers weten voor welke soorten ze het beheer uitvoeren en waarom. Ze worden begeleid bij hun beheer, worden betrokken bij de monitoring van resultaten voor de ecologie en praten mee over hoe het beheer verbeterd zou kunnen worden of hoe maatregelen beter op elkaar afgestemd kunnen worden. Agrarisch natuur- en landschaps-

beheer wordt hiermee minder een subsidie waarvoor je in aanmerking kunt komen, maar juist een product zoals alle hoogwaardige producten van het agrarisch bedrijf.

Johannes Koch (links) krijgt de prijs voor het beste beheer 2015 uitgereikt door voorzitter Jean van der Linden (rechts) Foto: Gerard Müskens

Vervolg op volgende pagina

De gehele administratieve en financiële afwikkeling van het agrarisch natuurbeheer zal ook door Natuurrijk Limburg worden geregeld.

Na de pauze gaf Gerard Müskens een toelichting op het nieuwe project waarbij hamstervriendelijk beheer wordt gecombineerd met pakketten waarbij wel wordt geoogst. Dit project, genoemd Hamster op eigen benen (HOEB) is in 2015 van start gegaan met 70 ha experimenteel beheer, zie het artikel in het begin van deze nieuwsbrief. In 2016 kon dit worden uitgebreid tot 150 ha en in 2017, het laatste jaar van dit experiment, is er ruimte voor 250 hectare. De animo voor deelname aan dit project is groot en de hoop is dat het voor de hamsterpopulatie positief zal uitpakken. De eerste indrukken lijken in ieder geval hoopvol.

Het laatste deel van de avond was traditioneel het moment waarop de jaarlijkse prijzen voor het beste hamsterbeheer en de meeste hamsters werden uitgereikt. De prijs voor het beste beheer ging naar Johannes Koch, die een jaar eerder ook al in de prijzen viel met de meeste hamsters. De prijs voor de meeste hamsters ging dit keer naar Jos Janssen. Op de percelen van hemzelf en percelen die hij beheert voor Natuurmonumenten op de Kollenberg werden 69 hamsterburchten gevonden.

Jos Janssen (rechts) krijgt de wisseltrofee uitgereikt door Jean van der Linden voor het hoogste aantal hamsterburchten op zijn percelen. Foto: Gerard Müskens

Voor actuele informatie:
www.limburg.nl/korenwolf

Colofon:

De Korenwolfwereld is een uitgave van de provincie Limburg in samenwerking met het ministerie van Economische Zaken en de Korenwolfcommissie.

Redactieadres:

Provincie Limburg
Limburglaan 10
6229 GA Maastricht
Postbus 5700
6202 MA Maastricht
korenwolf@prvlimburg.nl

Opmaak en print:

Provincie Limburg, Grafisch Centrum

provincie limburg

Foto's zijn eigendom van Gerard Müskens en de Provincie Limburg, tenzij anders vermeld.